

ЕДИН ПОГЛЕД ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИОГРАФИЯ ПРЕЗ XX ВЕК (НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЯ)

Тодор Попнеделев

Развитието на българската историческа наука през XX век е функция от развитието на редица фактори. В многообразието им се открояват – конкретното историческо състояние на обществото ни и произтичащи от това интерес към миналото; изграждането на институции, подготвящи изследователи или обслужващи труда им; от отношението, изискванията на държавата към историческото знание; от методологията, определяща работата на историка; от приемствеността в науката; от образованието и качествата на личностите, ангажирали се с изследване на миналото, а също от чуждите културни и духовни влияния. През XX в. тези фактори изпъкват или се тушират, звучат с различна интензивност, но осезаемо влияят върху историографията в България и открояват три етапа в нейното развитие. Първият обхваща времето до преврата на 09.09. 1944 г., вторият до началото на демократичните промени от 10.11. 1989 г., а третият до края на века.

РАЗВИТИЕ НА ИСТОРИЧЕСКАТА НАУКА ОТ НАЧАЛОТО НА XX ВЕК ДО 1944 г.

Фактичното начало на първия етап започва в края на XIX в., когато през 1878 г., след векове чуждо владичество, се постига Освобождението на България. Младата държава започва да се стреми към автономност във всички сфери на живота. Въпреки скромните средства и липсата на опит държавата и българската интелигенция се стремят да компенсират пропуснатото през османското владичество в сферата на

образованието и науката и да ги интегрират с европейската. В тази връзка през 1878/79 г. е създадена Народна библиотека в София и в Пловдив. Като хранилище на паметта на нацията в столицата се обособява Народен музей, който постепенно диференцира сбирките си - етнографска, археологическа, Архив на Възраждането. В началото на XX в. се създава Археографическа комисия, която трябва да издава паметници от националното ни минало, под име „Български старини“. Изграждат се архивни колекции към Народния музей, Народната библиотека и към Българското книжовно дружество (от 1911 прераснало в Българска академия на науките (БАН)).

Стимулиращата роля на държавата и интелигенцията се изразяват и в изграждането на институции, които активно да съдействат за развитието на образованието и познанието, в частност и на историческото. През 1888 г. в София се открива Висш педагогически курс, скоро след това Висше училище. През 1904 г. то прераства в Софийски Университет. Още от първите си стъпки новата институция се насочва активно към историческото познание – първият му факултет е Историко-филологически. Именно Университетът се налага като основният преподавателски и изследователски център по проблемите на миналото. Тази тенденция е ясно изразена до средата на 40-те години на XX в.

Споменатото чуждо владичество води и до това, че първите ни модерни, професионално подготвени историци в края на XIX и началото на XX в. получават образованието си и или специализират в университетите на Петербург, Москва, Мюнхен, Виена, Лайпциг, Рим. Там те възприемат методите и методологията на европейската историческа наука, а също и идеи за устройството на образователната система в младата държава. Образованието на историците ни в значителна степен повлиява и върху пряката им изследователска работа като те възприемат идеи от руската и немска историография, както в тематично, но най-вече в методологическо отношение. Утвърждават се ясна научна норма при проучване на миналото и неговото осмисляне. Затова допринася позитивистичното направление, с неговите ясни принципи за емперизъм в проучването, закономерност на историческия процес, интерес към миналото в пълната му хронология и проявление на човешка дейност. Именно позитивизма, като философия на научно познание, позволява да се преодолее слабото фактическо и хронологическо познаване на националната ни история. Изследвайки причинността в еволюционното развитие, ползвайки богатата палитра от методи, въведени от направлението, нашите историци в края на XIX и особено в началото на XX век изграждат ясен стандарт на научно познание .

Цялата ни следосвобожденска историография се влияе от работата на двама учени - българинът Марин Дринов и чехът Константин Иречек. Тяхното творчество до голяма степен тематично и методологически начертава пътя за развитие на нашата историография. Те подсказват необходимостта да се изследва българската история в цялата ѝ хронология.

Антично минало

В сферата на Старата и Средновековната история започват своите проучвания и преподавания най-школуваните български историци, които създават стабилно наследство за развитието на цялата българска историография през XX век, а и до сега.

Преподаванията по Древна история на Изтока, Гърция и Рим в България започват още с откриването на Висш педагогически курс. Изследователите насочват вниманието към изясняването на античното минало на нашите земи, следвайки тезата на Дринов и Иречек, че тракийският компонент е играл важна роля при образуването на българската народност и култура. Изследванията на Дринов, построени главно въз основа на писмени извори и литература, фиксират локализацията на някои тракийски племена, техният обществен и политически бит, разглеждат македонските завоевания и последствията от варварските нашествия на Балканите. (Дринов, 1971). Иречек съумява да издири и публикува ред антични надписи и паметници на материалната култура, да извърши поселищни проучвания, да изследва географията и топонимията на Древна Тракия, с които изгражда картина на държавността сред траките и общия ход на процесите в Мизия, Тракия и Македония. (Иречек, 1978). Двамата учени приемат тезите на тогавашните европейски авторитети за това, че севернобалканските земи са встрани от развитието на собствения античен свят, че за региона положителна роля изиграли македонската и римската колонизация. Въпреки оскъдието на историческо градиво авторите правят опит за уточняване на основните периоди в античното развитие на региона, започва реконструкцията на епохата - тракийското царство, македонско и римско завоевание, установяване на етнически произход на местните племена.

Ново, по-високо ниво в развитието на проучванията по Стара история бележат изследванията на завършилия Лайпцигския университет, специализирания в Берлин и Италия – проф. Гаврил Кацаров (1874-1958). Неговата научна и преподавателска работа формира кръг от античници професионалисти, които насочват усилията си основно към проблемите на българските земи и на обитаващите ги народности и

племена. На този фон се утвърждават няколко тематични кръга. Доминираща е темата траки. Ред статии и студии, свързани с публикуване на писмени известия, уточнения в топонимията започват да градят картината на Древна Тракия. Сред тях се откроява монографията на Кацаров – „Битът на старите траки според класическите писатели“ (Кацаров, 2001). Религията на траките, както и елинистичната епоха са важна тема в творчеството му. (Кацаров, 2001). Други автори обръщат внимание на политическата история (Тодоров, 1932), както и на тракийските езикови остатъци (Дечев, 1957).

Друга тема в творчеството на Кацаров и колегите му е македонската (Кацаров, 1922). В нея, а и в тракийската, акцент се поставя върху търсенето на разликите в античните общества. Научен интерес се заявява при проучването на западно черноморските колонии – политическо устройство, съюзи между тях, както религията и изкуството, а също и аспекти на стопанското им развитие. (Данов, 1939).

Най-малък дял за този период имат изследванията върху римското владичество в Мизия и Тракия и все пак се публикуват проучвания за хода, етапите на завоеванието, установяването на легионите, а също урбанизацията и пътното строителство. Развива се тезата за културтрегерската роля на Рим на Балканите. (Филов, 1928). Съществено внимание се обръща и на изкуството. В този първи период се наблюдава все по-системно публикуване на източници, епиграфски паметници, развиват се археологическите проучвания, които поставят на солидни основи изследванията за античното минало на нашите земи.

Средновековно минало

В сферата на средновековната българска история отново трябва да се отбележи голямото влияние, което оказват като теми и идеи М. Дринов и К. Иречек. В своите изследвания те поставят въпроси за формиране на българската народност, държавност и развитието ѝ през Средновековието. Опирайки се на постиженията на предходниците, ползвайки рационално опита на руската и немската школа, медиевистиката се налага като водещ дял на българската историческа наука. Нейните представители са най-авторитетните сред историците и филолозите. От началото на ХХ век се формира българска медиевистична школа (Гюзелев, 2000, с.13) Основите ѝ се поставят с постъпването във Висшето училище на завършилия Петербургския университет проф. Васил Златарски (1866-1935). Още в първото десетилетие на века той се утвърждава като най-ерудираният преподавател по българска история. Успоредно с това проф. Златарски извършва голяма по обем изследователска работа.

Той системно възстановява същността на събитията, хронологията им, тяхната взаимоотношеност. Детайлният анализ на изворите, монографичният подход в изследванията на Златарски отговарят най-пълно на нуждите на тогавашния етап на познаване на нашето Средновековие. Именно на него принадлежи общо изложение върху средновековната българска история - (Златарски, 1918,1927,1934,1940). Този труд анализира основно вътрешната и външнополитическата тематика и до днес е отправна точка за медиевистичните проучвания. В него В. Златарски налага и първата периодизация на българската история, подчинена на фактора държавност.

Един от проблемите, поставен и в трудовете на Златарски, които дискутират учените е за началото на българската история и произходът на българския народ. През втората половина на XIX век историците акцентират върху славянската му същност, то в началото на XX в. вниманието се насочва основно към прабългарите. Като приоритет се налагат въпросите за техния произход, прародина и начална история, за ролята им в създаването и управлението на българската държава за тяхното място в изграждането на старобългарската култура.

Традиционно застъпена в университетските преподавания проблематика, свързана със славяните, в пряката изследователска работа на медиевистите заема второстепенно място. Все пак в друг труд с обобщаващ характер, дело на студента на проф. Златарски и специализираният византология в Мюнхен при проф. А. Хайзенберг – Петър Мутафчиев се засяга обширно тази тематика.(Мутафчиев, 1943). В тази посока трябва да се отбележи и неговото изследване, което осмисля философски средновековното ни развитие (Мутафчиев, 1987).

Като тенденция в изследванията на българските историци се налага вътрешно и външнополитическата история на България. Сред тях са не само споменатите обемни изследвания на В. Златарски и П. Мутафчиев, но и ред техни по-частни проучвания. Те разглеждат различни страни от живота на държавата и обществото ни, а също превратностите на отношенията със съседни или по-отдалечени народи. Този подход на работа продължава проф. Петър Ников (1884-1938), завършил история и византология в Мюнхен и Виена. Той се налага като един от най-добрите изследователи на Второто българско царство (Ников, 1930), често в контекста на отношенията с унгарци, татари, сърби и османци.

Наследеният от XIX в. интерес към многовековното минало на българската църква, намира последователи в лицето на редица историци и филолози, като сред тях се откроява трудът „История на Охридската архиепископия“ (Снегаров, 1924).

Стопанската история на държавата ни основно се проучва от Иван Сакъзов. Той поставя акцент, както върху вътрешно-икономическото развитие на държавата, така и върху търговските ѝ контакти с Венеция, Генуа, Дубровник. (Гюзелев, 2000 с.19). Проблемите на правната история се изследват от Стефан Бобчев. Той насочва внимание, както към народните, така и към официалните правни норми. (Бобчев, 1910).

Изследванията върху средновековната българска духовна и материална култура имат също професионалните си изследователи. (Гюзелев, 2000, с.17,18).

Цялостната възходяща линия в развитието на медиевистиката тогава се определя от развитието на археологията. Още в края на XIX в. и началото на XX в. усилията се насочват към проучване на първите български столици Плиска и Велики Преслав. Интересът към прабългарите стимулира проучването на култовото средище край Мадара и релефа на Мадарския конник. Трябва да се отбележи професионалното, адекватно на тогавашната европейска наука ниво на публикуване на откритите артефакти. За проучването и включването в научно обръщение на старобългарската материална култура и изкуство роля има създаденият през 1923 г. от проф. Богдан Филев Български археологически институт към БАН. Той е водещият център за провеждането на големи археологически проучвания на основните старобългарски държавни и религиозни средища в страната (Гюзелев, 2000, с. 16).

В своята изследователска и преподавателска работа българските историци използват разнообразни по произход извори, но по обективни причини преобладават византийските. Осъзната необходимост от целенасочено издаване на извори за епохата води до създаването на споменатата Археографическа комисия, която съумява да издаде в поредицата "Български старини" важни старобългарски паметници. Като цяло слабата финансова подкрепа на държавата не позволява да се осъществи идеята за създаване на корпус с извори за българската история. Доминацията на частната инициатива води до публикуването на различни по произход, език и характер извори в отделни книги и научната периодика. Проявява се и естественият стремеж към издаване на домашни извори на високо ниво, а също и на западни свидетелства за средновековното ни минало.

Като признание за високото ниво на българската медиевистиката е проведеният IV-ти международен византоложки конгрес в София през септември 1934 г.

Османски период

Историята на българите през първите векове на османското владичество - края на XIV до XVIII в., намира отново своите първи изследователи в лицето на К. Иречек и М. Дринов в края на XIX в. В своята „История“ Иречек дава първите насоки за изследването му и го определя като „най-печалният и мрачен период от българската история“ .(Иречек, 1978, с. 419-458).

Това мнение до голяма степен определя и слабия изследователски интерес към периода. Негативното отношение дълго не се преодолява и в следосвобожденското ни общество. Все пак нуждата от себепознание и търсенето на контюинитет с Възраждането започва да надделява. Интересът се стимулира в края на XIX и началото на XX в. от публикуването на извори с европейски произход. Това са дневници, писма и пътеписи на дипломати, пътешественици, които дават обилна информация за бита на българите, както и за отношението им към османската власт. Появяват се и първите публикации на български книжовни паметници и на османотурски извори, които набелязват изследователски проблеми за периода. (Георгиева, 1987, с. 18-20).

Наред с това историците, които приемат като дълг цялостното проучване на българското минало и подготовката на изследователи в различните му епохи като проф. Златарски, настояват да се въведе специализиран университетски курс за периода. Самият той от 1901 г. започва да преподава „България през XIV-XV в.“ (Златарски, 2005). Усилията му довеждат до това, че неговият възпитаник от Университета и специализирания във Виена, Флоренция и Рим проф. Никола Милев (1881-1925) започва да води общ курс лекции за времето на османското владичество. Отново Златарски доразвива усилията си в преподаването на дисциплината с курс лекции по „Нова и Най-нова история на балканските народи“, четени в Балканския блискоизточен институт от 1914. (Георгиева, 1987, с.23).

Постепенно нарастващия интерес към предвъзрожденската епоха се дължи не само на проучванията на университетските преподаватели, а също на развитието на хуманитаристиката в страната, на търсенето на контюинитет в развитието на обществото ни в различни сфери на неговата изява.

Проблемът за църковната организация в условията на османската власт и последвалите промени в статута и живота на българските християни намира място в редица трудове. Успоредно с юридико-правната проблематика, разглеждаща преплитането на османското право, шериата и българското обичайно право в трудовете на С. Бобчев и Г. Генов, навлиза и стопанската тема. Проучват се външно-търговските контакти на българските земи и българите през XVI и XVII в. (Георгиева, 1987 с. 23-24).

Темата за българите-католици, след проф. Милев намира своя талантлив продължител в лицето на проф. Иван Дуйчев (1907-1986). Завършил Университета, възпитаник на Висшата школа по палеография и архивистика във Ватикана и специализирал византология в Рим. Неговите изследвания представят с голяма изчерпателност ролята на българите-католици в цялостното духовно, икономическо и обществено развитие на народа ни. (Дуйчев, 1939).

Тезата за т. нар. „тъмни векове“ в духовното състояние на обществото ни бавно, но сигурно започва да отстъпва в работата на двама литератори и литературни историци Иван Шишманов и Боян Пенев. Проф. Шишманов, синтезирайки натрупаната вече информация в студията си „Увод в историята на Българското Възраждане“ (Шишманов, 1930, с.279-319) доказва органичната връзка в еволюцията на българите от предвъзрожденската епоха с тази в Новото време. В „История на новата българска литература“ проф. Пенев изследва духовното развитие на българите върху широка историческа основа, доказва че тогава се изграждат характеристиките на българското народно съзнание (Пенев, 1976). Проф. Петър Динеков и проф. Христо Гандев разкриват реалистична картина за духовността на българите през XVII и XVIII в. Тя реално задълбочава и разширява познанието за тези столетия. (Георгиева, 1987, с. 27-28). Тези несъмнени успехи в осветляването на довъзрожденския период говорят за историографска зрялост на учените ни през 30-те години и началото на 40-те на XX в. Тази зрялост проличава и в публикуването на извори „Български старини из Македония“ на Йордан Иванов. В тях се съдържат писмени свидетелства за различни страни от живота на българите. (Пак там, с.25). Като важен дял от изворознанието се налага публикуването на османотурски документи. В тази сфера безспорна е заслугата на П. Дорев, но най-вече на Г. Гълъбов. Неговият отличен превод при спазване на археографическите норми и научен коментар, издигат на високо ниво изворознанието в България. (Стоянов, 1987, с.277-382).

Въпреки че, в годините до Втората Световна война у нас не се създава център, който да координира изследването на учените и да поеме ангажимента за подготовка на специализирани кадри, несъмнени са постиженията на нашите историци, филолози, етнографи, юристи за постепенното и устойчиво възстановяване на живота на българите в неговото многообразие.

Българско възраждане

Интересът в обществото ни към Българското възраждане след Освобождението, е най-силен. Този факт се обяснява с това, че събитията са още близки, хората са свързани с тях житейски и емоционално. Условие за този интерес е и незавършеното национално освобождение и обединение след Берлинския конгрес през 1879 г.

Характерна особеност при проучването на възрожденската проблематика в края на XIX в. е обстоятелството, че то е дело предимно на автори неспециалисти, на бивши участници или свидетели на събития и процеси. Публикуват се свидетелства за времето в регионална или национална преса, а също и в научната периодика. Сред този натрупващ се, но разхвърлян масив от документи се откроява мемоарната литература, дело основно на водачи на политическите борби. Забележителен е трудът на Захари Стоянов „Записки по българските въстания“ . (Стоянов, 1884, 1887,1892). Той обнародва значително количество документален материал за революционната организация, а също и за върховата изява на политическото ни движение – Априлското въстание (1876 г.). С това произведение авторът налага и трайни представи в обществото ни за въстанието и неговите водачи, които допълва с биографиите на лидерите на нацията ни като Любен Каравелов, Васил Левски и Христо Ботев.

В центъра на вниманието за Възраждането професионалните ни изследователи от началото XX в., поставят културно- духовните и национални процеси. Те са търсили дистанция във времето, за да изложат събитията с желаната прецизност. Виждат последователност в развитието на процесите, определящи епохата – движение за националната култура и образование, борба за самостоятелна църква и движение за политическо освобождение. От тази позиция изследователите концентрират усилията си към първите два, чиято върхова изява и интензивност са проявени по-рано от активните политически действия.

Двама от най-ерудитаните ни учени и преподаватели, споменатите по-горе професори Шишманов и Пенев, създават първата научна характеристика на духовните процеси през Възраждането, разкриват смисъла и същността на епохата и мястото ѝ в националната история. (Генчев, 1988, с.26). На база на богат документален материал Шишманов установява ролята на личния, религиозния фактор, на колективната психика, както и чуждите културни и политически влияния. Проф. Пенев, в своите изследвания по нова българска литература, поставя нейните проявления като функция на общественото развитие. Установява идеите през Възраждането, вниква в същността на движението за светска просвета и независима църква и политическите борби. Откроява българското сред чуждите културни влияния в духовния процес.

(Генчев, 1988, с.24). Като техен наследник трябва да се отбележи и работата на посочения проф. Гандев. Ползвайки методите на позитивизма, той навлиза дълбоко в същността на народното битие и съзнание като аргументирано търси началото на Възраждането ни през XVII в. (Гандев, 1943).

Поставената още от Марин Дринов през XIX в. тема за историята на българския църковен въпрос през Възраждането, в началото на XX в. намира първия си изследовател в лицето на Тодор Бурмов. Ново по-високо професионално ниво в анализирането на проблема демонстрират цитираните трудове на проф. Ив. Снегаров (Генчев, 1988, с.25). Цялостното разкриване на църковния въпрос от неговото пораждање, еволюция и кулминация с фермана за Българската екзархия и нейното конституиране е представено в труда „Българско Възраждане. Църковно-национални борби и постижения“ (Ников, 1971). С използването на богат, различен по произход изворов материал проф. Ников изяснява същността на църковната ни борба, нейния национален характер, ролята ѝ в цялостния възрожденски процес и в контекста на Източния въпрос.

Увеличаващата се дистанция във времето от върховите изяви на политическите борби дава възможност на професионалните изследователи да преодолеят романтичното им представяне. Проучват се идеологията и политическата практика на водещите ни революционери, на политически организация, връзките между тях, контакти и влияния с европейски и балкански идеолози и политици. На този фон се откроява изследването „История на Априлското въстание“ в три тома. (Страшимиров, 1907). В нея обилието от изворите е подчинено на строг научен анализ, който рисува тази най-голяма щ изява на националноосвободителните ни борби в пълнота.

„Български революционен централен комитет 1868-1971“ (БРЦК) е монография, която изяснява пълната фактическа картина и хронология на организацията и обобщава приносът на българските историци в проучване на революционното ни движение. (Бурмов, 1943).

Икономическата тематика първоначално си пробива път чрез научна периодика. Представя се развитието на търговията, отделни занаяти, еснафските организации и проблеми на земеделието. Водещо е обобщаващото изследване „Стопанска история на България“ (Sakazov, 1929).

Като пасив се очертава издирването и професионалното издаването на извори. Все пак не липсват и добри инициативи. Това са посочения „Архив на Възраждането“, подготвен от Д. Страшимиров. Той извършва голяма събирателска работа и публикува

документи, свързани в името на лидера на българската революция – Васил Левски (Страшимиров, 1929).

История след Освобождението

Изследванията върху българското минало за периода от Освобождението до преврата на 09.09.1944 г., са относително най-малък дял през първия етап в развитието на националната ни историография. Това произтича от факта, че за все още малобройните ни професионални историци това е още жива съвременна история. За това доминират работи на политици, бивши министри, дипломати, офицери.

Слабият интерес на историците и трудното изграждане на архивна система в държава не стимулират създаване и издаване на архивни сбирки. Изключение прави създадената през 1914 г. към Щаба на армията Военноисторическа комисия, която трябва да събира и систематизира документи за войните, и да напише история им. По-късно през 1917 г. се изгражда Военно-историческо отделение, което да събира материали за участието на България в Първата световна война. Тези структури извършват голяма събирателска и систематизаторска работа, съобразена с дейността на военно-историческите институти в Европа. Друга институция, която се ангажира с издирването и публикуване на свидетелства за следосвобожденското ни развитие и неговото изследване е Македонски научен институт. Той е създаден през 1923 г. като научна организация за изучаването на географската област Македония и основно на българското население в нея. Чрез издаването на сп. „Македонски преглед“ и „Материали за история на македонското освободително движение“ се публикуват множество документи за историята, стопанския живот и освободителните борби на местното население.

Преподаванията на История на България след Освобождението в Университета започват през 30-те години на ХХ в. Лекциите обхващат политическа и дипломатическа история на държавата от края на ХІХ в. до войните от 1912-1913 г. и са поставени в контекста на европейската и световната история (Георгиев, 1992, с. 49).

Сред изследователските теми, водеща е тази за военната история на младата българска държава. Първоначално се разглеждат Руско-турската войната от 1877-1878 г. и по-конкретно историята на Българското опълчение в нея. Представя се ролята на армията в Съединението от 1885 г. и последвалата го Сръбско-българската война. Тази тенденция да се проучват войните на Трето българско царство се разраства след края на Първата световна война. Публикуват се много спомени на участници във войните за

национално обединение. Големите конфликти се проследяват и чрез военните им характеристики –организация на армията, военно изкуство. Дипломатическата история като аспект на войните, също се засяга в трудовете на редица автори. (Велева, 2013, с.327-328). Съществена роля за подпомагането работата на изследователите имат и няколко научно издържани официални издания на документи (Велева, 2013, с.306).

Външнополитическата, дипломатическа история на държавата също предизвиква интерес. Авторы проучват политиката на водещи държави, свързани с важни моменти от българската вътрешнополитическа история. На високо професионално ниво се изследва и политиката на Великите сили като фактор за състоянието и развитието на държавата и нацията ни. В тази посока е и издаденият сборник с международни актове и договори за мястото и отношението към България в контекста на Източния въпрос. (Велева, с.237-238).

Вътрешнополитическата история е слабо застъпена. Откроява се трудът „Строители на съвременна България“ (Радев, 1990). Издание, което в пълнота представя перипетиите на т.нар. „Българска криза“, личностите, участвали активно в нея и цялостното развитие на държавата и обществото ни тогава.

Аспекти на стопанството също занимават изследователите. Обобщаващият труд „Стопанска България“ задълбочено представя резултатите от проучванията на изследователите. Проблеми на културата и образованието също намират своите автори.

Нерешеният български национален въпрос изпъква с особена сила след Първата световна война. Това предизвиква вълна от публикации за положението на българите извън границите на царството. Значителна част от тях са в научната периодика и особено в „Македонски преглед“. С доказана документа и изследователска стойност са монографиите „Освободителни войни в Македония“ и „Македония под робство“ (Велева, 2013, с. 329).

Общият поглед на сравнение между първия и втория етап в развитието на българската историография показва рязка граница между тях, поради намесата на държавата в труда на историците чрез конкретни тематични и методологически изисквания.

.....

- 1 Бурмов, Александър. *Български революционен централен комитет*. София: Българска книга, 1943.
- 2 Бобчев, Стефан. *История на старобългарското право*. София, 1910.
- 3 Велева, Мария. “Историческата наука между двете световни войни,” В: *Как се прави история: историографски студии*. София: Форум "България-Русия", 2013.
- 4 Гандев, Христо. *Фактори на Българското възраждане (1600-1830)*. София: Бълг. книга, 1943.
- 5 Генчев, Николай. *Българско възраждане*. София: Отечествен фронт, 1988.
- 6 Георгиева, Цветана. “Развитие и тенденции на проучванията върху историята на българския народ през XV-XVII в.” В: *Историографски изследвания „България през XV-XIX век“*. т. 1: *България през XV-XVIII в.* София: БАН, 1987.
- 7 Гюзелев, Васил. “Българската медиевистика през XX век.” – *Факт 1*, (2000).
- 8 Гюзелев, Васил. *Петър Мутафчиев*. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1987.
- 9 Данов, Христо. “Из древната икономическа история на Западното Черноморие до установяването на римското владичество”. – *Известия на българския археологически институт* 10 (1938)
- 10 Дринов, Марин. “Поглед върху произхождението на българския народ и началото на българската история”. В: Дринов, Марин. *Избрани съчинения*. т. 1. София: Наука и изкуство, 1971;
- 11 Дринов, Марин. “Заселването на Балканския полуостров от славяните”. В: Дринов, Марин. *Избрани съчинения*. т. 1. София: Наука и изкуство, 1971;
- 12 Дуйчев, Иван. *Софийската католическа архиепископия през XVII в. Изучаване и документи*. София: Воен.-изд. фонд, 1939.
- 13 Златарски, Васил. *България през XIV – XV в.* София: Изток-Запад, 2005.
- 14 Златарски, Васил. *История на българската държава през средните векове*. т. 1-3 София: Придворна печатница, 1918-1940.
- 15 Иречек, Константин. *История на българите*. София, 1978.
- 16 Кацаров, Гаврил. “Битът на старите траки според класическите писатели”. В: Кацаров, Гаврил. *Избрани съчинения*. т. 1. София: УИ "Св. Климент Охридски", 2001.
- 17 Кацаров, Гаврил. “По въпроса за похода на Александър Велики към Дунава”. В: Кацаров, Гаврил. *Избрани съчинения*. т. 1. София: УИ "Св. Климент Охридски", 2001.

- 18 Кацаров, Гаврил. *Цар Филип II. Македонски. История на Македония до 336 г. пр.Хр.* София, 1922.
- 19 Мутафчиев, Петър. *Добруджа в миналото. Българи и румъни в историята на дунавските земи.* София: Художникъ, 1940.
- 20 Мутафчиев, Петър. *История на българския народ.* т. 1-2, София: Хемус, 1943.
- 21 Мутафчиев, Петър. *Книга за българите.* София: БАН, 1987.
- 22 Ников, Петър. *Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения.* София: Наука и изкуство, 1971.
- 23 Ников, Петър. *Съдбата на северозападните български земи през средните векове.* София: Българска историческа библиотека, 1930.
- 24 Пенев, Боян. *История на новата българска литература.* т. I. София: Български писател, 1976.
- 25 Радев, Симеон. *Строители на съвременна България.* т. 1-2. София: Български писател, 1990.
- 26 Снегаров, Иван. *История на Охридската епископия.* т. I, София: П. Глушковъ, 1924.
- 27 Стоянов, Валери. “Изследване и обнародване на османотурски документални извори за историята на България.” В: *Историографски изследвания „България през XV-XIX век“.* т. 1: *България през XV-XVIII в.* София: БАН, 1987.
- 28 Стоянов, Захари. *Записки по българските въстания.* т. 1-3. София: Издателство на обл. печ. Пловдив, 1884-1892.
- 29 Страшимиров, Димитър. *Васил Левски. Живот, дела извори.* т. 1. София: Народен комитет Васил Левски, 1929.
- 30 Страшимиров, Димитър. *История на Априлското въстание.* т. I-III. София: Издателство и производство – Пловдив, 1907.
- 31 Тодоров, Янко. “Тракийските царе.” – *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет*, 29 (1933).
- 32 Филов, Богдан. *Римското владичество в България. Сведения върху археологията на България: Беседа.* Варна: Управл. на Варн. гарнизон, 1931.
- 33 Шишманов, Иван. “Увод в историята на Българското възраждане.” В: *България 1000 години.* София: Министерство на народното просвещение, 1930.
- 34 Detschew, Dimiter. *Die Thrakischen Sparachreste.* Wien: R.M. Rohrer, 1957.
- 35 Sakazov, Ivan. *Bulgarische Wirtschaftsgeschichte.* BerlB: :Walter De Gruyter & Co, 1929.

AN INSIGHT AT THE DEVELOPMENT OF BULGARIAN HISTORIOGRAPHY IN THE XX CENTURY (NATIONAL HISTORY)

Todor Popnedelev

The author examines the development of Bulgarian national historical science from the beginning of XXth century to 1944 when communist took power and Bulgarian historiography took the form of a Marxist science. The text sheds light upon the national historiographic point of view on the different periods of the Bulgarian history such as Antiquity, Middle Ages, the so called Ottoman Period, the so called Bulgarian Revival, the Russian-Ottoman Liberation War and the period that followed after the Liberation.